Περιεχόμενα

Πρόλογος των επιστημονικών επιμελητών στην ελληνική έκδοση *11*

Πρόλογος 13

1. Η επιστήμη της ψυχολογίας και η διαδικασία της έρευνας 15
2. Η φύση των ψυχολογικών πειραμάτων (Ι): μεταβλητές και συνθήκες 23
3. Η φύση των ψυχολογικών πειραμάτων (ΙΙ): εγκυρότητα 35
4. Περιγραφή δεδομένων 61
5. Εξαγωγή συμπερασμάτων από τα δεδομένα 87
6. Επιλογή στατιστικού ελέγχου 115
7. Έλεγχοι στατιστικής σημαντικότητας για ονομαστικά δεδομένα 133
8. Έλεγχοι στατιστικής σημαντικότητας για τακτικά δεδομένα (και για δεδομένα διαστημάτων / αναλογικά όταν δεν πληρούνται οι παραμετρικές προϋποθέσεις) 147
9. Έλεγχοι στατιστικής σημαντικότητας για δεδομένα (κλίμακας) διαστημάτων 169
10. Συσχετιστικές μελέτες 195

Παράρτημα 1: Στατιστικοί πίνακες *227*

Γλωσσάρι βασικών όρων *241*

Ευρετήριο όρων *259*

Προτεινόμενες βιβλιογραφικές πηγές *263*

Η επιστήμη της ψυχολογίας και η διαδικασία της έρευνας

Κεφάλαιο 1

Η ψυχολογία και η επιστημονική μέθοδος

Ως ένα βαθμό όλοι δείχνουμε περιέργεια για την ψυχική ζωή και τη συμπεριφορά. Μπορεί, για παράδειγμα, να αναρωτιόμαστε εάν η ανάμνηση από ένα συγκεκριμένο γεγονός της παιδικής μας ηλικίας είναι αληθινή ή πρόκειται απλώς για προϊόν φαντασίας, για ποιο λόγο περνάμε περιόδους κατά τις οποίες αισθανόμαστε άσχημα, εάν τα παιδιά μας πρέπει να βλέπουν ένα συγκεκριμένο τηλεοπτικό πρόγραμμα ή όχι κ.λπ. Το γεγονός ότι εμείς ως συνηθισμένοι άνθρωποι ενδιαφερόμαστε γι' αυτά και άλλα παρόμοια θέματα δεν αποτελεί έκπληξη. Άλλωστε, όλοι έχουμε κίνητρο να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τους άλλους και τον εαυτό μας προκειμένου να κατανοήσουμε το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζούμε αλλά και την εσωτερική μας ζωή. Υπάρχουν βεβαίως και αυτοί που ασχολούνται με τα θέματα του νου και της συμπεριφοράς σε επιστημονικό-επαγγελματικό επίπεδο: αυτοί είναι οι ψυχολόγοι. Είναι αλήθεια ότι οι ψυχολόγοι καταπιάνονται συχνά με θέματα που οι άλλοι άνθρωποι δεν είχαν ποτέ σκεφτεί. Σε πολλές περιπτώσεις ωστόσο ενδιαφέρονται για τα ίδια θέματα που προκαλούν περιέργεια και στους μη ειδήμονες. Ένας ψυχολόγος δηλαδή θα μπορούσε να μελετήσει τον βαθμό στον οποίο οι μνήμες και οι αναμνήσεις των ατόμων είναι ακριβείς ή λανθασμένες, τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι παθαίνουν κατάθλιψη, το κατά πόσο η βία που προβάλλεται στην τηλεόραση κάνει τα παιδιά επιθετικά κ.λπ.

Αν λοιπόν οι ψυχολόγοι και οι μη ειδικοί ενδιαφέρονται ως ένα σημείο για τα ίδια θέματα, τίθεται το ερώτημα: Ποια είναι η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της ψυχολογικής γνώσης των μη ειδικών και αυτής των επαγγελματιών ψυχολόγων; Πώς διαφέρουν οι προσεγγίσεις τους σε θέματα που σχετίζονται με τη σκέψη, το συναίσθημα και τη συμπεριφορά; Η κύρια διαφορά μεταξύ των μη ειδικών και των ψυχολόγων έχει να κάνει με τη μέθοδο που χρησιμοποιούν για να παραγάγουν και να αναπτύξουν τη γνώση τους. Οι μη επιστήμονες τείνουν να κάνουν γενικεύσεις για την ψυχική ζωή και τη συμπεριφορά βασιζόμενοι στην προσωπική τους εμπειρία ή σε εκείνη των οικείων τους. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα μπορεί να δέχονται τις απόψεις των άλλων επειδή τους εμπιστεύονται, χωρίς να προβαίνουν σε οποιαδήποτε κριτική εξέταση. Επιπλέον, τείνουν να επιμένουν σθεναρά στις πεποιθήσεις τους, παρά τα πιθανά αντίθετα επιχειρήματα. Σε αντίθεση, οι ψυχολόγοι χρησιμοποιούν την **επιστημονική μέθοδο**.

Ο όρος «επιστημονική μέθοδος» είναι μάλλον ευρύς και οι μελετητές εκφράζουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με το τι περιλαμβάνει. Υπάρχει μάλιστα ένας κλάδος, γνωστός ως *φιλοσοφία της επιστήμης*, που μελετά το πώς η επιστήμη πρέπει να λειτουργεί και πώς λειτουργεί. Οι φιλόσοφοι της επιστήμης εξετάζουν τους σκοπούς, τις διαδικασίες και τα εργαλεία της επιστήμης, καθώς και τη σχέση της με άλλες μορφές γνώσης, όπως είναι, για παράδειγμα, η θρησκεία, η τέχνη και η λογοτεχνία. Παρότι όμως πολλές πλευρές της επιστήμης έχουν αποτελέσει κατά καιρούς αντικείμενο διαμάχης, υπάρχει μια γενική συναίνεση σε ορισμένα κεντρικά χαρακτηριστικά της επιστημονικής δραστηριότητας. Ειδικότερα, οι επιστήμονες συμφωνούν ότι έργο τους είναι να εξηγούν τα φυσικά και κοινωνικά φαινόμενα, και ότι πρέπει να το κάνουν ακολουθώντας μια διαδικασία δύο σταδίων. Πρώτον, πρέπει να διατυπώνουν **υποθέσεις** αναφορικά με τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες που διέπουν τα υπό διερεύνηση φαινόμενα. Δεύτερον, πρέπει να ελέγξουν τις υποθέσεις τους έτσι ώστε να βρουν σαφείς και πειστικές αποδείξεις περί του ότι αυτές οι υποθέσεις είναι σωστές.

Για να πραγματοποιήσει κανείς μια ψυχολογική έρευνα με επιστημονικό τρόπο, θα πρέπει να ακολουθήσει αυτή τη διαδικασία των δύο σταδίων. Στην επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε τι περιλαμβάνουν αυτά τα δύο στάδια.

Πρόσθετες πληροφορίες 1.1. Η επιστημονική στάση

Ο όρος «επιστημονική μέθοδος» προϋποθέτει όχι μόνο τη χρήση ειδικών στρατηγικών και διαδικασιών, αλλά και έναν ειδικό τρόπο σκέψης για τη διαδικασία της έρευνας και της μάθησης. Ιδανικά, οι επιστήμονες πρέπει να έχουν το μυαλό τους ανοιχτό και να μην επιτρέπουν στις προκαταλήψεις και τις μεροληψίες τους να επηρεάσουν την εργασία τους. Επιπλέον δεν πρέπει να αποδέχονται ποτέ τα ευρήματα με άκριτο τρόπο, αλλά πάντα να τα υποβάλλουν σε έλεγχο και να είναι πολύ προσεκτικοί στις αξιολογήσεις τους. Αυτό ωστόσο δεν είναι πάντα εύκολο στην πράξη. Στην πραγματικότητα, πολλοί φιλόσοφοι της επιστήμης πιστεύουν ότι η απόλυτη ουδετερότητα και αμεροληψία είναι ανέφικτες. Σύμφωνα με αυτούς, η επιστημονική γνώση επηρεάζεται πάντοτε, τουλάχιστον έως κάποιο βαθμό, από την προσωπική ζωή των επιστημόνων και από το πολιτισμικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγουν την έρευνά τους.

Η διαδικασία της έρευνας

Διατύπωση υποθέσεων

Το πρώτο κρίσιμο βήμα της ερευνητικής διαδικασίας είναι η διατύπωση υποθέσεων για ένα συγκεκριμένο θέμα. Προτού όμως διατυπώσετε τις υποθέσεις σας, θα πρέπει να αποφασίσετε το είδος του θέματος που θέλετε να ερευνήσετε. Το πεδίο της ψυχολο-

γίας είναι τεράστιο και δυνητικά υπάρχει πληθώρα προβλημάτων προς διερεύνηση. Ιδανικά, πρέπει να μελετήσετε κάτι για το οποίο ενδιαφέρεστε ιδιαίτερα και θεωρείτε ότι αξίζει να μελετηθεί.

Η απόφαση για τη μελέτη ενός θέματος μπορεί να βασιστεί σε δύο κύριες πηγές. Πρώτον, στη γνώση των **θεωριών** που υπάρχουν στην ψυχολογία (ή σε σχετικούς κλάδους). Για παράδειγμα, υποθέστε ότι υπάρχει μια θεωρία που υποστηρίζει ότι όλοι έχουμε έντονη την ανάγκη για ασφάλεια. Υποθέστε επίσης ότι σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, όταν οι άνθρωποι αισθάνονται ιδιαίτερα ευάλωτοι, η ανάγκη τους για ασφάλεια αυξάνεται, γι' αυτό και τείνουν να εξαρτώνται περισσότερο από άτομα που θεωρούν ότι τους προστατεύουν και τους φροντίζουν. Μπορεί να βρίσκετε αυτή τη θεωρία πειστική, αλλά ταυτόχρονα να σκέφτεστε μερικές πλευρές τις οποίες η συγκεκριμένη θεωρία παραβλέπει. Ίσως αναρωτιέστε, λόγου χάρη, εάν το αίσθημα της ψυχολογικής προστασίας και ασφάλειας θα μπορούσε να προκύψει όχι μόνο μέσα από την εξάρτηση του ατόμου από συγκεκριμένα πρόσωπα, αλλά και από τη συμμετοχή του σε μια ομάδα. Θα μπορούσατε συνεπώς να αποφασίσετε τη διενέργεια μιας μελέτης προκειμένου να διερευνήσετε εάν η ανάγκη για προστασία μπορεί να οδηγήσει στην επιδίωξη της υπαγωγής σε ομάδα.

Πρόσθετες πληροφορίες 1.2. Η φύση των θεωριών

Οι θεωρίες έχουν δύο κύρια χαρακτηριστικά. Πρώτον, οργανώνουν τα ευρήματα των προηγούμενων ερευνών σε ένα συνεκτικό σύνολο αλληλένδετων ιδεών. Σκεφτείτε ότι κάθε μέρα οι ψυχολόγοι πραγματοποιούν αναρίθμητες μελέτες στα εργαστήριά τους σε όλο τον κόσμο. Αν όλα τα αποτελέσματα που προκύπτουν από αυτές τις μελέτες περιλαμβάνονταν απλώς σε έναν μακροσκελή κατάλογο μεμονωμένων ευρημάτων, χωρίς κάποιας μορφής οργάνωση και συστηματοποίηση, η ψυχολογική έρευνα θα συνιστούσε μια χαοτική, αδόμητη και μη παραγωγική δραστηριότητα. Δεύτερον, οι θεωρίες βοηθούν τους ερευνητές να στοχαστούν περαιτέρω τις διάφορες επιπτώσεις των ευρημάτων και ιδεών πάνω στις οποίες βασίζεται η θεωρία. Ως εκ τούτου οι θεωρίες μπορούν να αναπαραγάγουν νέα ερευνητικά προβλήματα και να οδηγήσουν στη διατύπωση νέων υποθέσεων.

Όταν μια υπόθεση απορρέει από μια θεωρία, τότε ο έλεγχος της υπόθεσης συνεπάγεται και τον έλεγχο της θεωρίας. Αν η υπόθεση αποδειχτεί εσφαλμένη, κάποιες πτυχές της θεωρίας ίσως χρειαστούν αναθεώρηση, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις η θεωρία ενδέχεται να απορριφθεί εξ ολοκλήρου. Από την άλλη πλευρά, η επιβεβαίωση της υπόθεσης θα πρέπει να υποστηρίζει τη θεωρία. Δεν αποδεικνύει ωστόσο ότι η θεωρία είναι πάντοτε αληθής. Θα ενισχύσει απλώς την πεποίθησή μας ότι η συγκεκριμένη θεωρία έχει τη δυνατότητα να εξηγήσει ορισμένα φαινόμενα.

Η δεύτερη πηγή στην οποία θα μπορούσε να βασιστεί η απόφασή σας να μελετήσετε ένα ορισμένο θέμα είναι η καθημερινή γνώση και ζωή. Μπορεί να σας προκαλέσει περιέργεια μια συμπεριφορά που έχετε παρατηρήσει στον εαυτό σας ή σε άλλους αν-